

El, forma masculina de l'article definit davant mot començat en consonant (*el cap*), és resultat d'una gramaticalització del demostratiu *ĬLLU*, a causa del seu ús proclític, que contrasta amb l'evolució del pronom personal, d'ús tònic, *ĬLLU*, origen de *ell*. El llat. clàssic desconeixia l'ús de l'article, creat en cat., com en les altres llengües romàniques, "a partir d'altres elements gramaticals amb la funció de concretar, amb major o menor grau, el substantiu o l'element substantivat", per això, "no solia figurar davant substantius emprats en sentit generalitzador", per ex. "quaix morta és saviea, caritat e devoció" (Batlle *et al.*, 2016: 222). El demostratiu *ĬLLU* era apropiat per a devenir article "ja que al·ludeix a un individu que no es troba ni en la proximitat del qui parla ni de la d'aquell amb qui es parla" (ibídem: 224). Com a article, l'evolució d'aquesta forma condicionada pel context ha estat: *ĬLLU* > **elo* > *lo* > *el*, a partir de contextos *de lo* > *del*, *a lo* > *al*, interpretat de *el* i *a el* respectivament (cat. ant. *e* [conjunció] *lo* > *e l* > *e el*); var. fonètiques: [ə]l, cat. or.; [e]l, gran part del val., que també coneix [a]l 173, 182 i [ɐ]l 88, 92, 97 (a més de Perpinyà, loc. 3). El val. també coneix l'article *el*, originat, com en cat. or., per via contextual, des d'una etapa d'ús convivent de *lo/el*, el primer, després de pausa, i el segon, per context: "En el principio de qualquiera òbra, capítulo, pàrrapho, divissión, etcétera, se dize *lo* y no *el*: assi "lo Mon està ple dengàys" [...] entendiéndose lo propio en plural,

para usar de *els* ô de *los*" (Ros, 1770); el val. ha estès aquest ús davant mot començat per vocal (*el home*), contràriament al cat. nord-occ. que manté l'article etimològic *lo*; podria ser que en la presència de *el* en aquest dialecte hagués tingut algun paper l'arag.

El parlar mall. de Pollença coneix una var. de *el*, [əw], amb vocalització de la *l* velar i eventual monoftongació del diftong en [u]: "*eu cap*" / "*u cap*" (com dial. *aubarcoc* > *ubercoc*, etc.), però apareix *lo* precedit de la preposició *amb* o *en* ("en *lo puny*"), que alterna amb *u*.

ĬPSU, pronom identificador, va adquirir valor d'article, i a través de **esso*, va donar *so*, mantingut darrere de mot acabat en consonant ("amb *so braç*") o, passat a forma reforçada, *es*, amb doble evolució paral·lela a *lo/el*.

Poc usat en l'escriptura, per l'adopció que en feu la llengua cancelleresca i la influència de l'oc., el der. de ĬPSU es manté en el parlar col·loquial de les Balears (menys Pollença), poblacions costaneres del cat. or., Cadaqués i del Ter a la Tordera, i Tàrbena, repoblada per mallorquins al s. XVII ("*as cavall*").

Lo, etapa prèvia, com hem dit, al pas a *el*, es manté en cat. nord-occ., amb àrees de convivència amb *el*, i en alg., que pronuncia el morfema [lu] com en part del ross. i en el tarragoní.

El és normatiu des del *DOrt*, 1917, com *l'*, *els*; *lo* es defineix en el *DIEC*₁, 1995 com "antigament i en algunes contrades en registres informals, forma masculina de l'article definit", matisat així en el *DIEC*₂, 2007: "Antigament, i en el català nord-occidental en registres informals, forma masculina de l'article definit".

